

TJERK BOTTEMA †

DOOR H. VAN LOON

DE dood heeft zich met dit anti-tragische talent vergist. Kon men, alles wel gewogen, vrede hebben met de felheid, waarmee Marsman erdoor achterhaald werd, Tjerk Bottema was voor dit einde niet bestemd. Hij moest er te gezond, te robuust, te evenwichtig voor heeten.

Hij kwam van de Friesche klei en aan die klei, den wind, den eenvoud in de natuurlijke verwickeldheden is hij trouw gebleven. Hij wilde weten, zien, ervaren, vooral het vak leeren. Die trek naar zelfontwikkeling was er een naar zelfverwezenlijking. Hij stond in den grooten wind, die lichaam en ziel stalend verweert en aan de stem den harden klank geeft om boven het tumult van de branding uit te blijven. Bij wat hij wist en waarin hij bleef studeeren was hij een intuïtieve. Want deze Standfries was ook en in het algemeen van zintuiglijk reeë bewogenheid en zeer bekwaam. Fijn was dit wezen en de daaraan ontsproten, daarin gewortelde begaafdheid. Een breed mensch van het oude, stoere ras, de drager van een aardsche traditie, een aristocraat van het, van zijn land. Want men kon den indruk krijgen, dat hij, hoe verder in ruimte en tijd hij zich verwijderde van de ouderlijke hoeve, de taal, de kleuren, daarmee des te hechter verbonden werd.

Als de boomen was Tjerk Bottema, gul enforsch. Van den boom vraagt men niet meer dan wat hij geven kan; zelfs thans is het onnoodig, zou het jegens Bottema smaad zijn, den lof onverantwoord tot buiten de door zijn kunnen getrokken grenzen te forceeren. Aan elk forceeren had Bottema een hekel. Deze politiek links georiënteerde, die jaren lang aan dus gerichte weekbladen met spotplaten meewerkte, bleef zonder haat of wrok. Een Forain noch Daumier, hard striemend en brillant, was hij, kon hij zijn. Zonder doctrinaire versmalling zag hij zijden en keerzijden, dit zuivere wezen weerde elke vooringenomenheid. Hij was „gebroken” noch „verscheurd”, de geoefende ambachtsman, wien het een van zelf sprekende lust, een behoefte was met de handen bezig te zijn, ook als ze geen penseel voerden. Wat hij waard was onthulde zich met onbevangen, door kunde gedreven kracht in zijn werk. Op hooger plan volgde hij intuïtief een strenge hiërarchie, al vond zijn schildersblik van zelf het punt, van waaruit mensch, dier en ding, vrouw, koe en stad samenvielen. Dit ging niet zoo ver, dat hij zijn „modellen” als stillezens zag: zekere portretten werden met warm begrip en ongedwongen indringendheid geschilderd. Hij was zonder jacht naar effect, de verlustiging in hard- noch teederheid.

Als een herder ging Tjerk Bottema door het leven, voortvarend in dien lust tot het oplossen van technische problemen. Men vond hem even naarstig aan het lospeuteren en weer ineenschroeven van een motorrijwiel als toegewijd bij het componeeren van doeken of platen. Eer dan schilder mocht hij graphicus heeten, zijn uitdrukkingsvermogen realiseerde zich eer dan in kleuren in lijnen. Het jaren volgehouden elke week één of meer caricaturen maken was hem een sport, althans een ontspanning; als grondstof had hij zich een schrift vol beeltenissen volgeplakt.

Tjerk Bottema, Twee lezeressen

Het kon lijken, dat die voorbereidselen hem meer genot verschaften dan het ontwerpen zelf. In de regelmaat bij alle ongewisheid van deze productie rustte hij van anderen het lange geduld eischenden arbeid uit. Kinderlijk werd weer de voldoening, waarmee hij erop terugkeek, bladerend in dikke jaargangen. Boven boertige grappigheid kwamen de meeste niet uit, navrant wilden ze niet zijn. Het is moeilijk zich bepaalde te herinneren. En wie zijn knieën opnieuw met de grafkelders van die platen belast zag hield zich voor, dat hij daarin tegenwicht zocht op de voorliefde, die naar zijn schilderijen en ander zwart-en-wit uitging.

Van reizen heeft hij vele gravuren meegebracht, hij was een groot reiziger voor het aangezicht der muzen. Zijn reizen was het verzamelen van meest vizueele herinneringen. Ook in die verre en moeilijke verplaatsingen ontsnapte hij aan de wetten der confectie. Het was hem niet gegeven zich in de koortsen van slaap-, salon- en eetwagens te vermeien, hij zwierf met motor en kampeertent; ook in dit opzicht verkoos hij met de aarde en

haar bewoners in contact te blijven. De mensch en de kunstenaar, de kunstenaar en de ambachtsman waren één. Tjerk Bottema zocht van nature de ongeëffende banen; wat glad was, geijkt en zonder risico „lag” hem niet. Zoo kon het niemand verbazen, dat hij zich onder den rook van Parijs met eigen handen aan een voormaligen vestingwal een woning bouwde. In die lichte vertrekken, den „hangenden tuin” met druiven en vijgen, was het hem een genoegen vrienden te ontvangen. Want deze man met den franken blik, de schallende stem, het triomfantelijke, kloek gebootste hoofd met de borstelige brauwen, den musketiersknevel was een goed gastheer. Daar werd hij niet moe kleurig van zijn wederwaardigheden te vertellen. Herinneringen aan lange tochten, Toledo, het Italiaansche land, Grieksche eilanden, Lapland, verblijven in Duitschland en elders en nu al wel twintig jaar in en bij Parijs. Maar alle verhalen voerden langs welken omweg ook terug tot den Frieschen geboortegrond.

Zijn van elke leer bevrijde gemeenschapszin moest hem tot het versierende paneel, de wandschildering voeren. Het verdroot hem in deze orde geen of nauwelijks opdrachten gekregen te hebben. Hij was er de man niet naar zijn diensten op te dringen, lastgevers na te loopen, met het gevolg, dat hij bij de inrichting van tentoonstellingspaviljoens vergeten werd.

Zijn dagen waren vol lichte beslommering. Met gemak had hij meer dan één stuk tegelijk onder handen. Hij bezat het geduld voor moeilijke werkstukken, het ontwarren van vakkundige kluwens. Want hij verstond de kunst van het niet overhaasten, het laten rijpen, ook in dit opzicht bleef hij, schilderende, van het land. Als een koning troonde hij op eigen domein. Het was hem eender de woning op te schilderen, den tuin te verzorgen, wintervoorraad op te tassen dan wel te maken, wat men kunst heet. Hij was een man van verve en van verven en hoorde zich graag praten zooals hij argeloos zonder over- of onderschatting over eigen en anderer werk sprak. Hij was vaak alleen en die lange uren van stilte gaven aan zijn verkeer de dynamiek. Hij wist te waardeeren en te bewonderen, om te beginnen zijn leermeester Allebé. Hij zocht omgang met schilders en schrijvers en zijn verhalen begeleidde hij met groote gebaren. En hij behoorde tot de eersten, die in het Parijs van na den wereldoorlog in open lucht of langs de wanden van zekere koffiehuisen schilderijen te prijck stelden, want Tjerk Bottema was zonder valsche schaamte.